

Het teken van Jona

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e schriftlezing: Jona 2

2e schriftlezing: Matteüs 12, 38-42

Gemeente van Jezus Christus,

In de synagoge wordt het boek Jona gelezen met Grote Verzoendag, Jom Kippoer. Het verhaal van Jona en ook zijn lied komt daarmee helemaal in het teken te staan van inkeer, berouw, omkeer en het goed maken. Omkeer, bekering is ook één van de kernthema's van het boek. Niet het enige, maar wel een belangrijk thema.

Goed beschouwd zijn er in het verhaal heel wat spelers die zich omkeren. Het begint met de bemanning van het schip waarmee Jona weg wil vluchten van Gods aangezicht, weg van de opdracht die God hem gaf, om de inwoners van Nineve de les te lezen. Wanneer er een hevige storm opsteekt en de zeelieden van Jona begrijpen dat die storm te maken moet hebben met 'de Ene God, de God van de hemel, de God die de zee en het droge gemaakt heeft', keren ze zich tot die God en beginnen ze te bidden. Ze vragen om vergeving voor het feit, dat ze Jona's leven moeten opofferen. De zeelieden zijn dus de eersten die zich bekeren, zich keren tot de God van de Hebreëen.

Jona zelf is de volgende die zich omkeert. Hij is door de bemanning in zee gejonast en daarna opgeslokt door een vis. In het donker, in de buik van de vis gaat ook hij bidden. Met flarden van psalmen die in zijn hoofd opkomen roept hij tot God en krijgt ook het gevoel dat God hem hoort. De vis spuugt hem aan land en Jona keert terug op zijn schreden. Nu gaat hij wel de goede kant op, naar Nineve. Ook Jona bekeert zich dus. Maar bij hem zal dat omkeren - heel herkenbaar - toch een moeilijk proces blijken te zijn.

En dan is er die wonderbaarlijke bekering van de inwoners van Nineve. Dat met die vis was een wonder, maar dit is welhaast een nog groter wonder: alle Ninevieten nemen Jona's waarschuwing ter harte, ze krijgen berouw over hun slechte levenswandel, ze breken met het onrecht dat ze deden, doen boete en roepen tot God.

En vervolgens is het dan God zelf die zich omkeert. God krijgt spijt van zijn voornemen om Nineve te gronde te richten. God komt terug op zijn besluit. God bekeert zich, Hij keert zich om en maakt het goed met de bewoners van Nineve.

En dit is precies waarom Jona aanvankelijk niet naar Nineve wilde om de stad te waarschuwen. Nineve was de hoofdstad van de Assyriërs, dat het Noordrijk Israël van de kaart had geveegd en de bewoners in

ballingschap had gevoerd (722 v. Chr.; 2 Koningen 16). Nineve, dat was de Vijand met een hoofdletter, het Kwaad met een grote K.

Als profeet wist Jona, dat het aanzeggen van onheil, het aankondigen van straf bij God uiteindelijk omkering tot doel heeft, de mogelijkheid van omkeer tot het laatst toe openhoudt. En als profeet weet Jona ook, dat zijn God 'genadig is en liefdevol, geduldig en trouw en tot vergeven bereid' (Jona 4, 2). Maar vergeving voor Nineve is het laatste wat Jona wil. Dat is als vergeving voor Hitler en de Nazi's of voor Assad en zijn aanhangers. Het is als kinderverkrachters een nieuwe kans bieden, als ze boete hebben gedaan, of dronken automobilisten of massamoordenaars. Jona vindt vergeving en een nieuwe kans voor Nineve onverdraaglijk. Hij wil niet dat Nineve gered wordt, maar dat de stad gestraft wordt.

Maar als Jona zelf bijna ten ondergaat, als hij dreigt te verdrinken in zee, als hij dreigt te worden verteerd in de ingewanden van de vis, dan wil hij zelf wél een nieuwe kans. Hij wil leven. Hij wil het goedmaken met God en het opnieuw mogen proberen. In zijn doodsangst, in zijn ontredding en godverlatenheid komen er flarden van liederen bij hem boven. Zinnen uit de psalmen, woorden van mensen die net als hij in doodsnoed verkeerden, mensen die smachtten naar God.

'In dit uur van mijn nood roep ik U aan'
(Psalm 86,7 - Jona 2,3).

'Zwaar slaan uw golven over mij heen'
(Psalm 42, 8 - Jona 2,4).

'Wanneer zal ik mij buigen naar uw heilige tempel?' (Psalm 5,8 - Jona 2,5).

'Red mij, God, het water staat aan mijn lippen' (De psalm die we zongen, 69,2 - Jona 2,6).

En niet alleen flarden van liederen, ook beelden van verhalen komen hem voor ogen.

'Riet zit om mijn hoofd gewonden.' (Jona 2,6)

De NBV heeft het over zeewier, maar het gaat om riet of biezen. Het is een verwijzing naar Mozes in het biezen kistje, die aan de verdrinkingsdood ontsnapte.

En naar het volk Israël dat vreesde in het water om te komen, maar toch droogvoets door de Rietzee ging. Al die flarden van liederen en beelden van verhalen vormen zich in Jona tot een nieuw lied. En dan gebeurt er in dat lied, wat we in de psalmen ook zo vaak meemaken: dat diepe wanhoop opeens omslaat in hoop. Dat angst verandert in vertrouwen. Dat in het donker van de godverlatenheid opeens het licht van God doorbreekt, of langzaam gaat gloren. En zo kan Jona, nog voordat hij aan land wordt gespuugd, zijn lied eindigen met de woorden:

‘Ik zal mijn stem in dank verheffen
en U offers brengen;
mijn geloften los ik in.
Het is de Heer die redt.’

Nu zou je denken, dat Jona na deze ervaring van redding, van mogen blijven leven, van een nieuwe kans, zich kan gaan inleven in de bewoners van Nineve. Dat hij, die de kracht van vergeving en redding aan den lijve heeft ondervonden en zich heeft omgekeerd, dit ook de bewoners van Nineve zal gunnen. Maar zover is Jona echt nog niet. Bekering is meestal geen radicale omwenteling, maar een moeizaam proces, een lange leerweg. Dat weten we maar al te goed. Jona heeft nóg een verlieservaring nodig om zich in een ander in te kunnen leven. Nu niet empathie met de Ninevieten, maar met God. Dat is zijn ervaring met een wonderboom, die zomaar opschiet en Jona schaduw biedt. Jona is er opgetogen over. Maar even plotseling gaat de boom weer dood. Jona is ziedend. Ik lees het laatste stukje jullie voor:

“God zei tegen Jona: ‘Is het terecht, dat je zo kwaad bent over die plant?’

Jona antwoordde: ‘Ik ben verschrikkelijk kwaad, en terecht!’

Toen zei de HEER: ‘Als jij al verdriet hebt om die wonderboom, waar jij geen enkele moeite voor hebt hoeven doen en die jij niet heb laten groeien... zou ik dan geen verdriet hebben om Nineve, die grote stad, waar meer dan 120.000 mensen wonen... en dan nog al die dieren?’”

Hiermee eindigt het boek. Het antwoord van Jona krijgen we niet te horen. Expres niet. Want nu worden wij, lezers, hoorders, uitgedaagd om een antwoord te geven. Kunnen wij ons voorstellen dat God vergevingsgezind en verzoenend is jegens de meest abjecte, wrede, egocentrische mensen die wij kennen? En willen wij ons in ons leven, in onze relaties, in de standpunten die we innemen, laten leiden door deze barmhartige, vergevingsgezinde God? Of is dat niet de richting die wij op willen?

Wanneer Jezus in de Evangelieën van Matteüs en Lucas spreekt over het teken van Jona (bij Marcus en Johannes komt het teken van Jona niet voor) dan heeft

dit teken, net als bij de lezing van Jona op grote Verzoendag, te maken met vergeving en bekering. Het conflict dat Jezus heeft met een aantal joodse religieuze leiders spitst zich hierop toe. Heel eenvoudig gezegd benadrukt Jezus de vergeving door God, zegt hij vergeving aan, en veronderstelt dan, als vanzelfsprekend, de omkeer van degene die vergeven wordt. De schriftgeleerden en farizeeën menen dat Jezus daar niets over te zeggen heeft, geen enkel recht van spreken heeft. Jezus moet eerst maar eens bewijzen, met een teken, dat hij terecht Gods vergeving verkondigt. Jezus verwijt de schriftgeleerden vervolgens, dat hun vraag om een teken alleen maar een excuus is om zich zelf niet open te stellen voor Gods boodschap van vergeving en omkeer. En Jezus vergelijkt hen vervolgens met de inwoners van Nineve, die helemaal geen teken vroegen, maar Jona ernstig namen op zijn woord. Niet eens joden, heidenen nota bene, die Jona's boodschap serieus namen. Het teken van Jona is dus gewoon: de woorden die hij sprak, zijn oproep tot omkeer. In deze betekenis komt bij Lucas het teken van Jona aan de orde (Lucas 11, 29-32). Bij Matteüs ook, maar deze evangelist voegt er nog iets aan toe. Matteüs ziet nog een andere parallel tussen Jona en Jezus behalve het feit dat men hen gewoon maar op hun woord moet geloven. Matteüs laat Jezus zeggen: ‘Zoals Jona drie dagen en drie nachten in de buik van een grote vis zat, zo zal de Mensenzoon drie dagen en drie nachten in het binnenste van de aarde verblijven’ (Matteüs 12,40)

En sinds deze extra parallel die Matteüs trekt, zijn bijbellezers nog meer overeenkomsten tussen Jona en Jezus gaan zien. Net als Jona is Jezus tijdens een storm op het meer van Galilea diep in slaap in het scheepsrui en moeten de leerlingen hem wakker schudden (Matteüs 8, 23-27). Net als Jona is Jezus bereid om zijn leven te geven om dat van anderen te redden. En net als Jona roept Jezus in het uur van zijn grootste nood, als hij aan het kruis hangt, tot God met flarden van psalmen. Volgens Lucas bidt Jezus met de woorden van Psalm 31,6 ‘Vader, in uw handen leg ik mijn geest’ (Lucas 23,46). Volgens Marcus en Matteüs roept Jezus de aangrijpende woorden ‘God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?’, het begin van Psalm 22 (Marcus 15,34 en Matteüs 27,46). En ieder die deze psalm kent, hoopt vurig, dat Jezus in zijn hart, met zijn ziel deze psalm verder is gaan bidden en dat er voor hem ook die bijzondere omslag is gekomen, die de psalm kenmerkt: de omslag van totale godverlatenheid naar het gevoel door God te zijn gehoord. ‘U geeft mij antwoord... Van U komt mijn lofzang in de kring van het volk.’ (Psalm 22, 22 en 26). Dat hopen we, maar we weten het niet.

We weten het niet. We hopen dat het voor Jezus was zoals bij Jona, die flarden van psalmen kreeg aangereikt - flarden door God zelf bij hem naar boven

gehaald, door Gods Geest hem in de mond gelegd. En deze woorden op zijn tong, deze zinnen in zijn ziel brachten Jona terug bij God. God haalt Jona terug met een nieuwe psalm. Jona keert terug bij God op de vleugels van een lied.

En daarom denk ik: niet alleen de woorden die Jona sprak tot de Ninevieten vormen het teken van Jona. Ook het lied dat hij zong maakt deel uit van dit teken van vergeving en verzoening en omkeer. Want ook het

lied dat Jona zingt laat zien, dat God geen van zijn mensenkinderen kwijt wil raken. Dat God ons mensen tot omkeer beweegt.

God doet dat op talloze manier. Door middel van stormen. Door middel van treffende woorden. Door middel van ons inlevingsvermogen. Door middel van inzicht in onze motieven. En ook dikwijls door het zingen van een lied.

Amen